

Ahogy egy magyar fiatal látja Izraelt

Tisztelt Szerkesztőség! Kedves Barátaim!

Legutóbbi hazalátogatásom alkalmával, mint mindig, öröm volt találkozni szüleimmel, s az is jóérzéssel töltött el, hogy baráti kapcsolataim sem halványodtak el. Ezúttal a rendhagyó élményt az Önöknél tett látogatás szerezte. Az Önök érdeklődése, nyitottsága, részletek iránti fogékonysága olyan élményeim megfogalmazására is rákényszerített, amelyek talán pusztá emlékképek maradtak volna. Már az elkészülés pillanatában tudtam, hogy a szerkesztőségi beszélgetéstől megkaptam azt a szellemi ösztönzést, amely tapasztalataim írásos rögzítéséhez vezethet. Azóta itt szerzett ismereteim némely részletét már közreadtam, főként az ipari parkokra vonatkozóakat. Alább következő soraimban találnak majd olyan mozzanatokot, amelyeket szóban már előadtam, de talán a levél egésze újat is mond. Bízom benne, hogy az Olvasónak mindenképpen.

*

Miként azt egyik kedvenc filozófusomtól tudom, önmagában semmi sem határozható meg. Így van ez velem is, hiszen izraeli élményeimet magyar identitással, magyar emberként, óhatatlanul összehasonlításokban élem meg. Ezek sarkalnak arra, hogy írjak is róla. Papírra szánt gondolataim nem tudományos igényű elemzések, csupán az élményeim rendezésére tett kísérlet. Ezek az élmények azonban oly elevenek, hogy objektivitást nem is feltételezek magamról. Attól is tartok, hogy akik olvassák soraimat, talán úgy vélik majd, hogy szándékom és célom egy olyan minta felvázolása volt, amelyet követendő példaként állítok a honi közönség elé. Szeretném, ha végig tudná a T. Olvasó szerkesztőségnek szánt leveletem megismerve, hogy erről szó sincs.

Beszámolok valamiről, ami nekem még élményközeli, és itteni életem mindennapi valósága.

Tehát...

Immáron második éve tanulok Izraelben. Mindmáig csodálkozom idekerülésem véletlenszerűségén és kintlétem körülményein. Miért? Hiszen zsidó államban élek nem zsidóként!

A zsidósággal egyébként gyermekkorom óta kapcsolatban vagyok. Édesapám nevelőapja félzsidó volt – haláláig Salgótarján egyik köztisztviselőjében álló egyénisége. Ezért gyakran megfordultam zsidó családoknál és több zsidó barátom is volt, van. Ez kikerülésemig nem jelentett különlegességet sem számomra, sem igen erősen keresztény szellemiségű családunk számára, hiszen környezetünkben a zsidósággal kapcsolatos megkülönböztetést vagy antiszemitizmust lényegében sohasem tapasztaltunk. Középiskolás koromban akadt

kezembe egy könyv, amelyben a zsidó és keresztény vallás összefüggéseiről, a zsidóság történelmi megpróbáltatásairól olvastam. Ekkortól érdekel a diaszpóra sorsa és története. Az a történelmi tény, hogy miként képes egy nép évszázadokon át fennmaradni saját ország és önálló államrendszer nélkül. Azt hiszem, ekkor ismertem fel a vallás, a tradíció erejét. Egyre többet forgattam a Bibliát, bizonyos szintű ismereteket szereztem a Koránról is. Ezek az élmények keltették fel érdeklődésemet a Közép-Kelet, elsősorban Izrael iránt. Elhatároztam, hogy mindenféleképpen eljűrok az újkori Izraelbe. Később már továbbtanulási terveimbe is beleszöttem ezt az országot. Majd óriási szerencsémnek és családi barátságoknak köszönhetően eljött az a nap, amikor repülőre ültem, majd a Tel-Aviv-i Ben Gurion reptéren landoltam.

Kezdetben a Negev sivatagban, a Kibbutz Nir Ichakban dolgoztam kertészként, konyhásként és nyelvet tanultam. Öt hónap után jutottam be a karmieli ORT Braude International College-ba, ahol azóta is tanulok. Karmiel modern, sok építészeti elismerésben részesült észak-izraeli város.

Az első igazi meglepetés számomra – s azt hiszem minden idegen számára – a rangmentes, az egyszerűen átlátható, az idegent szinte tolakodó kíváncsisággal kezelő, a reggeltől-éjjelvidám és közvetlen izraeli társadalom megtapasztalása volt. S az, hogy Izraelben akár „kibucnyikként” akár főiskolásként az élet nagy szelével és nagy mélységével nyílik lehetőség megismerkedni – még hozzá hihetetlen gyorsan. Az élmények tömegét persze nem áll módomban leírni, mégis megpróbálok néhány, általam érdekesnek és tanulságosnak vélt gondolatot az olvasóval megosztani.

Mint már írtam a „kétláltság” hamarosan ösztönös összehasonlítóvá tett. Rájöttem azonban, hogy az összehasonlítások alapját éppen azok a közös vonások szolgáltatják, amelyek terén hazánk és Izrael között számos hasonlóság fedezhető fel. Egyik legszembetűnőbb ezek közül a két ország jelen költségvetésének erős, úgymond „külső” terheltsége. Nálunk a külföldi adósságszolgálat, Izraelben a katonai költségek kötik le a költségvetés jelenős hányadát. De ilyen a két ország földrajzi helyzete is. Izrael apró ország, körülvéve ellenségekkel. Mi persze, nem ilyen körülmények között, de a rendszerváltás, az átalakulás nyűgeivel küszködő, önmagukkal törődő országok gyűrűjében élünk: igazán nagy segítségre mi sem számíthatunk környezetünkötől. És még egy igen meghatározó hasonlóság, hogy mind a magyarság, mind a zsidóság nagy hányada az országon kívül él! Természetesen ezek a jelenségek nem mindenben egyformán esnek latba a két ország életében. Összegezve mégis elmondható: kis országok vagyunk, óriási terhekkel megrakodva. Ahogy otthon mondjuk: egy hajóban utazunk.

Az azonosságok után utaljunk az eltérésekre is: a társadalmi nehézségek megélésének körülményeire, azok állampolgári felfogására, a közterhek viselésére, és nem utolsósorban a teherviselés társadalmi méreteire. Mindezek kezelésének inkább az egyéni és társadalmi eszmei-lélektani kondícióira szeretnék rámutatni.

Elsőként a nemzeti identitásról és annak néhány eleméről írok. Ez a kérdéskör – tapasztalatom szerint – talán mindennél fontosabb társadalmi tényező. Ez az, ami a legmélyebb benyomást gyakorolta rám. Egy példa élményeim sorából. Pár hónappal ezelött magyar tudós csoportnak segítettem, tolmácsoltam és a bérelt kisbuszukat vezettem. Először voltak

Izraelben és (hogy egyszerűen mondjam) voltak kételyeik az izraeli élettel kapcsolatban... Hogyan dolgoznak a zsidók? Hogyan harcolnak? Miként és miért voltak képesek győzni..., stb. Már edzett voltam ezekhez a kérdésekhez. I smerni vélem az otthoni (az európai) ésjárást. Rutinból válaszoltam. Jól tudtam, akármilyen „nagyokat” is mondok, úgysem lesz meggyőző.

Am egy véletlen eset segítségemre sietett. Tudóscsoportom teljesen megdöbbsent. Eilatban befejeződött a háromnapos konferencia, és a negyedik nap reggelén éppen csomagjainkat gyömöszöltük a buszba, készültünk vissza Tel-Avivba, amikor egészen váratlanul, óriási hangorkánál négy F-16-os harci gépj húzott el a fejünk felett, és vagy öt percig – ott felettünk – elképesztőbbnél elképesztőbb figurákat mutattak be. Készültek a Függetlenségi Ünnepre. A dobháryát repesztő zajban dermedten bámultunk. Aztán a repülőket eltűntek. És ekkor történt a csoda! Kinyíltak az ablakok, az erkélyajtók, az óriási parkolóban megálltak az emberek, és mintha valaki vezényelt volna nekik, egyszerre lendült fel a karjuk, vadidegen emberek összemosolyogtak, önfeledten integettek egymásnak, mintha azt mondanák: boldogok vagyunk, büszkék vagyunk, mert erősek vagyunk...

Szóltanul, hosszan néztük őket. A csoportunkat vezető professzor szólalt meg először: „Péterkém, azt hiszem, ez valami olyan, mintha az Üllői úton a Fradi az ötödik gólt rúgta volna be a Milánnak, ... talán nekünk is ezt kellene megértenünk.”

Még tíz napig voltak Izraelben. Az előbb leírt élmény nyomán szívemhez nőtt alkalmi magyar tudós ismerőseim szenvedélyesen kutatták az összetartozás ezen spontán megjelenésének további újabb és újabb nyomait. Sehol sem találták! Egy csomó, számukra feloldhatatlannak tűnő ellentmondásba ütköztek. Néhány példa... Mindenki másképpen ítéli meg a békét, a telepéseket, Amerikát, a betelepülést, és sorolhatnám tovább. Bár a korai kételyeik megszűntek, mégis úgy utaztak haza, hogy új kételyeik támadtak: hogyan képes ennyi veszedő ember nagy nemzeti teljesítményekre, vagy sorsdöntő helyzetekben mindent felülmúló összefogásra?!

Valóbar: mi ennek az erős nemzettudatnak a háttere? Mi a titka? Bizonyára sokminden. De az biztos: miként a pilóták teljesítménye, ugyanúgy Izrael történelme, az exportteljesítménye, a hightech, az orvostudomány, a sokadik diploma, a vallás, a répatermelés, a növekvő turizmus, a győztes háborúk, mind, mind, mindenki által ismert fogalmak és büszkén feszítik az izraeli állampolgár mellét.

Mégis én nem ezekre a tényezőkre, hanem az identitásra és a munkáranevelés különleges körülményeire és fontosságára szeretnék utalni, hiszen nap mint nap az öntudattól büszke fiatalság körében élek.

A nemzet önazonosság tudatának nevelése az óvodában kezdődik, és mire jóval később az izraeli fiatal kilép a seregből, már valami olyan hihetetlen nemzeti érzéssel és tetterővel van feltöltve, amelynek otthon mi csak a hiányáról tudunk beszámolni. Belecseppenve ebbe a nevelési folyamatba, azt látom, hogy ez a munka tudományos igényű és így rendkívül tudatos. Minden a fiatalokra épül! A gyermeki eszméléstől a munkábalépésig mindenkiben tudatosul, hogy mégcsak gondolni sem lehet a lemaradásra! Egyszerűen mindenkinek, maradék nélkül, a társadalom hasznos tagjává kell válnia! A nevelés nagyon fontos része, hogy beláttatja: a gondoskodás hálára és felelősségre kötelez. Ez az állammal és hazával szem-

beni felelősség azonban nemcsak a hivatalos életre, hanem a magánéletre is vonatkozik. A nemzeti érzés tudatos nevelése erősíti magabiztosságukat a más nemzetekkel való érintkezésben is. Tizennyolc éves koráig minden fiatal legalább angolul, de tapasztalatom szerint gyakran több nyelvet beszél. Így érik el, hogy amikor egy izraeli fiatal munkába lép, egyszerűen válik büszke – nem kiszolgáltatott – izraeli állampolgárrá, a nemzetköziségben pedig magabiztos világpolgárrá.

Különös hangsúlyt szentelnek utalni a hadsereg szerepére. (Kérem, ne tekintsenek militánsnak!) Izraelben a katonaság minden fiatal számára kötelező: a lányok kettő, a fiúk három évet szolgálnak. Az identitás fejlesztése a hadsereg kötelékében csúcsosodik ki. Bizonyára érthető, hogy az izraeli fiatalság számára a bevonulás erkölcsi kötelesség, hiszen az állam fennmaradásáért Izrael az utóbbi ötven évben öt háborút vívott. A háborúk fájdalmai és sikerei szinte minden generáció nemzeti érzését keményre edzették. Nem a katonaság védelmi neveléséről írok. Inkább azt a szerepét szeretném érzékeltetni, amelyet a fiatalok felelősségre- és munkára nevelésében vállal. Kétszóna barátaimat figyelve, az itteni katonaságot valamiféle edzőtábornak látom. Itt rendszeresen edzeni kell a kitartást, a keménységet, a felelősségérzetet, a munkaképességet, és ahogyan közelít a szolgálat vége, dönteni kell, hová megy a fiatal dolgozni, vagy hol tanul tovább. Más út nincs, márcsak azért sem, mert a pályakezdő nem kaphat munkanélküli segélyt.

A főiskola szervezésében alkalmas volt egy hetet az Izraeli Védelmi Erők kötelékében töltetni. Ez az úgynevezett Gadna-hét a sereg kiképzési időszakának és más tevékenységeinek bemutatására szervezett kurzus, önkéntes alapon. A kurzuson – mintegy kétszázan – fegyverismeretet tanultunk, terepgyakorlaton és a hadsereg foglalkoztatási programjainak – több mint kétszáz – ismertetésén vettünk részt. Amit láttunk, az magyar szemmel teljesen hihetetlen: szakaszunk parancsnoka tizenkilencéves lány, a bázisért felelős parancsnokok (fiúk, lányok) átlagéletkora pedig huszonegy év volt. Emberek, gépek, fegyverek, épületek, oktatás – húsz éves fiatalok kezében! És micsoda fegyelmet, felelősségtudatot kölcsönöz az állam adta bizalom ezeknek a lányoknak, fiúknak?!

A sereg tehát úgy foglalkozik a honvédelemmel, hogy közben növeli az identitástudatot. És amit magyar szemmel legszembetűnőbbnek tartok: felkészít arra, hogy a leszerelés eléréskor a fiatal hogyan folytassa életét.

A nemzeti öntudat összetevőit elemezve, nem kerülhetem el, hogy ne említsem a vallást és a cionizmust, mint életfelfogást, mint életcélt.

A vallás Izraelben természetesen indentifikálja az egyént, mindemellett érzem, hogy az emberek nagyobb többsége európai jellegű, és mégis a gyökerek ápolásával, úgymond, tradicionális életet él. Mindezzel azt próbálom hangsúlyozni, hogy az emberek nyitottak, racionálisak és kevésbé jellemző a vallásos zártság, sőt megjelent a vallásosságuk egy újabb, sokkal inkább nyitott formája is.

Másik jelentős tényező, amely meghatározza önazonosságukat: a cionizmus. Ez már szinte csak az új bevándorlók szellemi mozgalma. Hiszen aki már Izraelben született, annak nem kell cionistának lennie.

Az izraeli büszke, erős nemzeti öntudattal élő nép. Az élet és a történelem is meggyötörte őket: talán már minden nemzet tett valamit ellenük. Ezért az idelátogató idegen valami

fennsőbbeségez bezárkózásra számít Izrael földjén. Ezzel ellentétben elképesztően kedvesek és európai szemmel toladóan érdeklődők. Álljon itt erre egy másik eset...

A nyár elején egy budapesti vállalat vezetői jöttek Tel-Avivba. Barátommal (magyar) fogadtuk őket, és három napig az egyik túristavállalat megbízásából csak arra ügyeltünk, hogy az ellátás rendben legyen, valamint a programjaik helyszínére szállítsuk őket. Egyébként angolul jól beszéltek, tolmácsra nem volt szükségük. Először jártak Izraelben, s már az első pillanatokban látszott rajtuk az idegen hely feszélyező hatása. Ráadásul a szállodához vezető út rövidítése miatt bekeveredtünk egy igazi keleti sikátorba, ahol a kiabálás, a toladás, a zaj és a tömeg otthon szokatlan méretei végképp bizalmatlanná tették őket. Nehezen értünk a tengerparton lévő szállodasorhoz, a szállodánkhoz. Kiszedtük a cuccokat, indultunk a szálloda bejáratához, ahol egy idős, hetven év körüli kipás úr fogadott bennünket. Betessékelt és a portához kísért bennünket. A szokásos idegesítő papírkitöltéseket végeztük, miközben az öreg ott settenkedett körülöttünk. Addig-addig, míg megkérdezte tőlem: „Románok vagytok?” „Nem, mondom, magyarok”. No, erre ízes magyarsággal akkorát káromkodott, hogy majd összedől a ház. Hozzá akkorát nevetett, hogy az az egész társaságra átragadt. Majd pedig jött az izraeli pacsi, mindenkihez odatolta a kezét és jó nagyot bele kellett csapni. Közben nevetett és vagy háromszor még elismételte a varázsszót. És mire ez megtörtént, feloldódott a feszültség, mintha azt mondta volna a kipás öreg, vállvergetve: „Nyugi fiúk, itt otthon vagytok.” Ő se bánta meg: az egyik magyar vendégtől egy üveg egri bikavért kapott.

Egyébként mint kiderült, ő francia származású, de a barátja, a szálloda nyugdíjas szakácsa, magyar, és tőle tanulta ezt a káromkodási remekművet. Rettentően sajnálta, hogy több mint negyven éves barátságuk ideje alatt magyar nyelvtanulmányai csak erre az egy szóra terjedtek ki.

Szóval ilyenek. Bárki idegent megszólítanak, érdeklődnek. Háttha még egy volt magyarral akad össze a magyar turista, akkor összeszedheti összes honi tudását, mert nem egyhamar szabadul!

A kíváncsiságon túl jól tájékozottak az idegen népek, kulturák tekintetében. Persze sok helyről jöttek, sok mindent ismernek... Az öregek sok mindent megéltek, tapasztaltak és minden törekvésük arra irányul, hogy bölcsességüket át is adják fiataljaiknak. Gazaság-politikai irányultságuk az export és a befogadó turizmus, így hát mindenre és mindenfelé nyitottak. Angolul szinte mindenki beszél. Az országra egyébként is jellemző a soknyelvűség.

Szinte fanatikus identitástudat, ugyanakkor nyitottság, nemzetköziség jellemzi az izraeli életet. Hallgatótársaimmal, akik franciák, mexikóiak, argentinok, oroszok, jugoszlávok, sokszor beszélgetünk erről: talán csak az tud igazán nemzetközivé válni, aki nagyon szereti hazáját? Ki tudja? Nekünk magyaroknak mindenesetre érdemes ezen elgondolkodnunk.

Identitás, nemzeti öntudat, nemzetköziség, katonaság, nevelés, mind mind komoly, súlyos fogalmak... Miközben ezeket írom itt Izraelben, eszembe jut, miként ültem barátaimmal és ismerőseimmel a tarjáni Dreher Sörözőben és ezekről beszélgettünk. Hogy van ez ott? Miként van ez itthon? Eszembe jut: én nagyon komolyan beszélek – úgy, ahogyan ezt le is írtam –, ők pedig valahogy nem értik lelkesedésemet... Az egyik munkanélküli, a másik éppen most feketén dolgozik, az egyetemista barátaim meg azon gondolkodnak, hogy hogyan kel-

lene végzés után nyugatra kijutni... Itteni élményeim nyomán otthoni környezetem véleményét, alapállását máig nem emésztettem meg. Elég, ha csak azt mondom, Izraelben nem nagyon találkoztam olyan emberrel, aki dicsérte volna az államot, de olyannal sem, aki ne bízott volna benne.

Hogy mi a bizalom oka? A politika szempontjából ez nyilvánvaló. Gazdasági oldalon pedig egyszerűen semmi más, mint a kiszámíthatóság. Ez mindennél fontosabb! Ezt úgy élik meg, magukra nézve azt tartják, hogy egyre csak rosszabb és nehezebb idők jönnek. Lehet, hogy ez igaz, lehet hogy nem, de az biztos: tudják mire számíthatnak, készülnek rá és védekeznek.

Védekeznek, azaz védik az egyént. Én ezt mindennél nagyszerűbbnek tartom. Tudomásul veszik, hogy kapitalizmus és demokrácia van, amit – ahogy látom – nem a gyengéknek találták fel. Mégis: náluk nincs elesett ember. Védekezik az állam, védekeznek a társadalmi szervezetek, védekezik az egyén és védekeznek az ezek összességére épülő másodlagos-harmadlagos társadalmi, otthon úgy mondanánk, civil szerveződések. Ezek az utóbbiak – mozgalmak, egyletek, egyesülések, vállalkozási formák, alapítványok, stb – valamiféle egyenlőséget is bélelnek a társadalomba, mert az egyikben támogatóként, a másikban támogatottként szerepel az egyén, így azután még valamiféle társadalmi csillapítás is létrejön, azaz mindenki fontossá válik. E szerveződések közül kettőt emelek ki: a kibucot és az ipari parkot. (Egyikben dolgoztam, a másik tanulmányaim kiemelt területe.)

A kibuc ma már a szinte egyetlen kommunisztikus rendszerű társadalom a világon. A kibuc önállóan gazdálkodik, szervezetének minden tagja egyenlő, a megtermelt javakat egyenlően osztják fel. Nincs magán, csak személyi tulajdon. A tagok nem kapnak fizetést. Az egyén csupán kötelességeivel szembesül, a közösség ereje megvédi a piac viszonyosságaitól.

Az ipari park viszont az állam és a nemzetközileg is elismert nagyvállalatok szüleménye. Az állam támogatja a park létrehozását és támogatja a parkba bemenő vállalkozókat. Kihasználják az állam és a magántőke nemzetközi tekintélyét. Egymást erősíti a magánvállalat és az induló vállalkozás. A nagyvállalat árnyékában kinövő kisvállalkozás megerősödik és úgy lép be a piacgazdaság kapuján. A vadkapitalizmus visszasságait kiküszöbölő másodlagos társadalmak szerepéről talán nálunk is lehetne gondolkodni. Talán éppen az itteni ipari parkok példájából okulva.

A héber nyelvből, a keleties viselkedésből fakadóan kevésbé találja szemben magát az ember az európai, vagy magyar jellegű tekintélytiszteléssel. Mégis ahogy növekednek ismereteim, bővül élménytáram, egyre inkább azt veszem észre, hogy az izraeli társadalom szinte minden szintjén (politika, közélet, üzleti élet) vannak olyan erős vezetőszerű egyéniségek, akik köztisztelőben állnak, az emberek felnéznek rájuk és – ezúttal a mi szóhasználatunkkal élve – a társadalom példaképeiként jelennek meg.

Azt látom, azt tapasztalom, hogy az izraeli társadalom lelki fenntartó erejének egyik fontos alapja, hogy a vezetők sokszor példaképek is. Mindez a még közeli háborúk hatása vagy talán a történelmi megpróbáltatásokból fakadó mentalitás? Netán mindenütt, minden nemzet esetében így lenne jó? A politikában nem kell másokra hivatkoznom, mint I chak Rabinra vagy Simon Perezre. Nem ellentmondás mentes személyiségek, de hogy még az ellen-

zék is tisztelti és becsüli munkájukat, nem kétséges. (De gondolhatunk a korábbiakra is: Ben Gurion, Golda Meir, Sharon, Shamir, Dayan, és így tovább.)

Mégis, hogy ne a legnevezetesebbekről szóljak, megkísérlem bemutatni a gazdasági élet két vezető egyéniségét. Egyikük Juda Hajós, a Nir I chak-i Kibbutz egyik vezetője, a másik Stef Wertheimer az ISCAR Ltd. nagytőkés tulajdonosa.

Mint említettem, öt hónapig egy kibucban éltem és ott találkoztam Juda Hajóssal, a felvidékről kivándorolt kibucnyikkal. A harvannégy éves ember fiatal korában Izrael felépítését tűzte ki élete céljául. Ahhoz a kibuchoz, ahol megismertem, hatodmagával kezdett hozzá 1947-ben, a Negev sivatagban. Végigharcolta az ország minden háborúját. Egyike a sivatagi mezőgazdaság kifejlesztőinek. Mezőgazdász, közigazdász és nevelő. Így hát az ő kis, hatszáz fős kibuctársadalmában neki jut az öreg bölcs szerepe. Gyerekek, fiatalok és felnőttek egyaránt kikérik véleményét és adnak a szavára. Ő kezeli a kérelemelnyei, általa tervezett répatisztító-rendszert, ő irányítja az automatizált öntözési rendszert, dolgozik az ültetvényeken, napjában háromszor-négyszer ócska kerékpárjával, vacak rövid gatyájában végigcsörtet a kibucban, parancsokat osztogat, magyaráz, tréfálkozik, majd este a Ber Sheva-i Egyetemre jordanisztikát megy tanulni, mert már vagy három hónapja megkötötték az izraeli-jordán baráti szerződést. Ha egy-két napig nem jelentkezik, akkor mindenki tudja, hogy Londonban, New-Yorkban vagy Buenos-Airesben van, és állítólag még senki által sohasem látott sötét öltönyt visel, mert ugye, a több tízezer tonna répat, narancsot és egyébeket valakinek el is kell adnia.

Három felnőtt gyermeke van, felesége a kibuc főkönyvelője, és négy éve már egy szobakonyhás-fürdőszobás lakásban élnek. Korábban csupán csak egy szoba jutott nekik. És ahogy járom az országot, vagy hallom a többi volt kibucnyiktól, minden kibucban van két-három ilyen erős, „karizmatikus” egyéniség.

A másik eset... Közel egy éve léptem be először az ISCAR birodalomba. (A Galileiai hegység tetején 90 ezer négyzetméter területű gyármonstrum.) Dov Frommer pénzügyi igazgatóhoz járok, az „ipari park” problémakörét tanulmányozom. A harmadik évezred építményei és automatizált berendezései között még mindig félve téblábolok. A magyarként óriási rangkülönbségnek tűnő hallgató-igazgató viszony egyszerűsége és közvetlensége térít mindannyiszor észhez. Ráadásul magyarul beszélünk. Felhívhatombenn és otthon, kérhetem tanácsát, mindig szívesen magyaráz. Szerinte egy-két jó szó még nem kerül pénzbe. Megmutatja az üzemet, ő maga, nem a beosztottak. Egyedül azt tartja fontosnak, hogy akarjak valamit. De segítenének másnak is. Több magyar küldöttség járt már ott az ipari park-szisztémát tanulmányozni. Eredménytelenül. Igazán nem is értik, hiszen annyi felszámolt vagy üres gyárépítmény van otthon...

Remélem Frommer úr nem haragszik meg, egy kicsivel többet Stef Wertheimerről, a birodalom tulajdonosáról szeretnék írni. Bár vele még sohasem találkoztam, a cégnél minden órára szól: ő fejleszt, ő tárgyal kormányfőkkel, ő építi a gyárat, ő építi a dolgozók faluját, ő tanít, ő létesít múzeumot és saját főiskolát, ő támogatja a művészeteket, és ki tudja mi egyébbet csinál még. Úgy gondolom, otthon ez különösen hangzik. Ráadásul egy nagytökésről van szó. Itt azonban mindez a cég tagjainak bizalmát, biztonságát, jövőjét, fejlődését jelenti.

Nem túlzok: aki az ISCAR-ról beszél az óhatatlanul róla mesél, élő legenda, aki közöttünk él.

Stef Wertheimer a világháború után Németországból érkezett Izraelbe és célja szintén az ország felépítése volt. Kicsiny esztergályos műhellyel kezdte a '50-es években, és mára egy keményfémlapkát gyártó világcég és három ipari park tulajdonosa. Tiszteletbeli tagja az izraeli parlamentnek.

Ez az üzletember és egyben politikus a nemzetgazdaság előmozdításának érdekében tett fejlesztéseivel vált népszerűvé. Elmélete szerint az állam, az államgazdaság, az ipari termelés fejlődése, globálisan összetartozó folyamat, amely folyamat az exportra termelő vállalkozások eredménye. Szerinte egy kis országban – mint például Magyarországon – először is a vállalkozók termelési és működési feltételeit kell biztosítani, majd ezeket az elemeket kell exportképesre edzeni, és mindezek után jöhet az adó és az állambevétel.

Az izraeli társadalom és az ország jövőjét a fiatalságban látja, ezért tett meg mindent és tesz meg ma is, hogy a fiatalok színvonalasabb képzésben részesüljenek. Saját pénzéből egyetemet létesített. Az egyetem tevékenységének mottójául a tanulás, a munka és a termelés kulcsszavakat választotta. Ő maga is oktat. Egyéniségfejlesztő kurzust tart, amelynek fő célja a fiatalok önálló gondolatainak felszínrehozatala, azok továbbfejlesztése.

Egy éve gyűjtöm a Stef Wertheimerről szóló, vagy az általa írott cikkeket. Egy kötetre valót fűztem már össze. Állam, haza, ipar, fejlesztés, fiatalság, oktatás, munka, termelés, tanulás, export – nagy és fontos fogalmak, egy kis ország nagy emberének gondolatai! Tanulni igyekeztem belőlük. De azt hiszem, otthon sokmindenkinek volna miért lapozgatnia e cikkgyűjteményben. Ha már a saját reformkori nagyjaink azonos ígéit elfelejtettük, vagy meg sem tanultuk.

Társadalmi csodákról mesélek: identitás, másodlagos társadalmak, példaképek ... Ugyanakkor otthon nincs olyan barátom vagy ismerősöm, aki közbe ne vetné: igen, úgy könnyű, hogy ott áll mögöttük Amerika!

Vajon mennyire függ Izrael Amerikától? Vagy mennyire igaz az, hogy Izrael Amerika közel-keleti tagállama? Ezt én pontosan nem tudom, de még a bolond is látja és érzi, hogy él valamiféle „kifejlődött” kölcsönös érdekkapcsolat. Abban egészen bizonyos vagyok, hogy Izraelt a kényszer már réges régen rávitte annak belátására, hogy egy kis országnak – mind gazdaságilag, mind katonailag – tartoznia kell valamilyen nagyhatalom, vagy hatalmi csoportosulás védőszárnyai alá.

Az viszont számomra kétségtelennek tűnik, hogy ez náluk nem jelent feltétel nélküli főhajtást, és még véletlenül sem jelenti egy társadalom arculatának felületes lemásolását. Azt mondanám, hogy az izraeliek saját életet élnek. Munkájukat az amerikai hatékonysághoz lehetne hasonlítani. Magatartásuk a mediterrán zajosság és a keleti nyugalom keveréke. Társadalmi törekvéseik pedig sajátos európai jelleget öltenek.

Tehát amikor az izraeli-amerikai kapcsolatokról vagy függőségi viszonyról kérdeznek otthon, nem nagyon tudom a választ. Ennek a függőségnek a technológiája oly elegáns, hogy maga a tény nehezen érhető tetten Izrael formális életében. A mechanizmus nagyszerűsége talán abban áll, hogy a „nagy” úgy viselkedik, ahogy a „nagyak” kell: felemeli, levegőhöz juttatja a kicsit, a kicsi pedig nem csupán engedi, hogy felemeljék, még kapaszkodik,

küszködik is, hogy mihamarább felemelkedjék. Kívülállóként – de belülről is – talán így néz ki ez a kérdés. Ennek láttán, bizony, néha-néha kicsit frigykedve gondolom el: vajon hol is van, hol lesz a mi kis országunk Amerikája?

A társadalom nagy teherterele a terrorizmus, a palesztin kérdés. Ehhez nem nagyon tudok hozzászólni. Vagy inkább nem merem beleártani magam. Azt hiszem, ez tömény politika, ahhoz viszont nem érek.

Együtt tanultok palesztinokkal, vannak csoporttársaim. A falafel-sütő barátom arab, az izraeli barátaim kocsiját a közeli arab faluban egy arab szerelő javítja, akinek egész családjával nagy barátságban vagyunk. Persze beszélgetünk is: van véleményük arról, hogy például milyen egy arab diák helyzete Izraelben, vagy egyáltalán milyenek a jobb élethez való lehetőségek más arab országokhoz képest. Félve írnám le véleményüket, mert akkor meg ithoni arab barátaim sértődnének meg. Így is, legutóbbi találkozásunkkor, apám jó barátja, Barrakh doktor, a tarjáni kórház arab orvosa azt mondta: „Bedikém, te már tiszta dzsidó lentél.”

Mégis néhány ellenőrizhető tény a jelenséggel kapcsolatban. Izraelben minden tábla három nyelvű (héber, arab, angol). Az oktatásban az arabok olyan iskolát hoznak létre, amelyet akarnak. A munkavállalás korlátlan, no meg a területi, a kulturális és mindenféle autonómia...

Nem is tudom, mit szól ezekhez egy magyar nemzetiségű füleki, losonci, rimaszombati vagy marosvásárhelyi polgár.

Izrael rendkívül érdekes ország. Sokféle nép, sokféle vallás és sokféle kultúra befogadója. A zsidók országa. Ezért sokan szeretik, sokan gyűlölik, de nagyon kevesen közömbösek vele szemben. Éppen emiatt nehéz róla írni, különösen a társadalomról. De hát mit tegyek? A sorsom odavetett és egy fiatal talán éppen a társadalomra, a társadalmi igazságokra, vagy a társadalmi igazságosság megvalósulásának lendítőire a legfogékonyabb. És ugye, a sok azonosság óhatatlanul kiváltja az összehasonlítás művelését.

Mert Tel-Avivban ugyanolyan a sürgés-forgás, a zshivaj, a forgalom, mint Budapesten, csak talán jóval kevesebb a Mercedes, a Chevolette...

Izraelben, 1995 őszén

Baráti üdvözlettel,

ifj. Paróczai Péter